Valiokunnan lausunto PeVL 60/2026 vp– HE 138/2026 vp

Perustuslakivaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 138/2026 vp): Asia on saapunut perustuslakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava lakivaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- erityisasiantuntija Jurkka Jämsä, oikeusministeriö
- professori Olli Mäenpää
- oikeustieteen tohtori Antti Tapanila

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen entinen tuomari Pauliine Koskelo

HALLITUKSEN ESITYS

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja neljää muuta lakia.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan pääosin 1.1.2027.

Esitykseen sisältyy lakiehdotusten suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskeva jakso. Esityksen mukaan lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Esityksessä pidetään kuitenkin perusteltuna, että esityksestä pyydettäisiin perustuslakivaliokunnan lausunto.

Valmis
5.0

Valiokunnan lausunto PeVL 60/2026 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Arvioinnin lähtökohtia

(1) Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia ja neljää muuta lakia. Esityksen tarkoituksena on sujuvoittaa rikosprosessia sekä tehostaa asioiden käsittelyä ja lyhentää käsittelyaikoja.

(2) Ehdotettu sääntely on merkityksellistä perustuslain 21 §:n kannalta. Mainitun perusoikeussäännöksen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Perustuslain 21 § edellyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutumista kokonaisuutena. Tämän ohella se antaa institutionaalisen suojan tuon kokonaisuuden tärkeimmille ainesosille. (HE 309/1993 vp, s. 72.)

(3) Perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja asioiden viivytyksettömään käsittelyyn liittyvien perusoikeuksien merkitykseen oikeusvaltion kulmakivinä (PeVL 9/2026 vp, kappale 4, PeVL 58/2025 vp, kappale 14, PeVL 5/2018 vp, s. 2, PeVL 12/2017 vp, s. 2, PeVL 14/2016 vp, s. 9). Valiokunta korostaa sitä usein toteamaansa seikkaa, että tuomioistuinten ja muiden oikeusturvan toteuttamisesta vastaavien viranomaisten perusrahoitus on turvattava riittävällä tavalla hankalassakin taloustilanteessa (PeVL 23/2026 vp, kappale 5, PeVL 9/2026 vp, kappale 4, PeVL 19/2016 vp, s. 4, PeVL 14/2016 vp, s. 9, PeVL 9/2016 vp, s. 5, PeVL 29/2014 vp, s. 2). Valiokunta on korostanut, että tämän johdosta oikeusprosessien keventämiseen ei ole syytä ryhtyä vain toimintamenojen säästöjen tavoittelemiseksi (PeVL 23/2026 vp, kappale 5, PeVL 9/2026 vp, kappale 4, PeVL 5/2018 vp, s. 2).

(4) Nyt ehdotetun sääntelyn tarkoituksena on myös parantaa oikeusturvan saatavuutta rikosasian käsittelyn ollessa nopeampaa. Perustuslakivaliokunta on pitänyt tuomioistuinkäsittelyjen joutuisuuden edistämistä tärkeänä ja todennut, että tuomioistuinmenettelyjen kehittäminen voi ajan oloon vaikuttaa asioiden käsittelyaikoihin ja siten edistää perustuslain 21 §:n 1 momentissa jokaiselle turvattua oikeutta saada asiansa ilman aiheetonta viivytystä tuomioistuimessa käsitellyksi (ks. mm. PeVL 9/2026 vp, kappale 5 ja PeVL 4/2010 vp, s. 5/II ja siinä mainitut lausunnot).

Saatavillaolohaaste

(5) Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 8 §:ään ehdotetaan lisättäväksi uusi 5 momentti niin sanotusta saatavillaolohaasteesta. Sen mukaan haastaminen voidaan esitutkintaviranomaisen, syyttäjän ja tuomioistuimen tarkemmin sopimalla tavalla toimittaa myös esitutkinnan yhteydessä niin, että epäillylle ilmoitetaan henkilökohtaisesti, milloin ja minkä tuomioistuimen kansliasta haaste ja muu tiedoksi annettava aineisto ovat saatavana. Tiedoksi

annettavat asiakirjat on lisäksi lähetettävä epäillyn ilmoittamaan osoitteeseen. Menettely olisi käytettävissä syytteen koskiessa tekoa, josta on säädetty rangaistukseksi sakko tai enintään neljä vuotta vankeutta. Aineiston tulee ehdotuksen mukaan olla saatavana niin hyvissä ajoin, että epäillyllä on riittävästi aikaa valmistella puolustustaan ennen asian käsittelyä oikeudessa.

(6) Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaisiin oikeussuojatakeisiin kuuluvat säännöksessä nimenomaisesti mainittujen lisäksi myös oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto syytteiden sisällöstä ja perusteista henkilön ymmärtämällä kielellä ja oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytyksiä valmistella puolustustaan (HE 309/1993 vp, s. 74/II). Perustuslakivaliokunnan mukaan tiedoksiannolla on olennainen vaikutus siihen, miten asianosaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin toteutuu. Tiedoksianto on tehtävä siten, että vastaanottaja saa oikeuksiensa käyttämiseksi tarvitsemansa tiedot selkeästi, hänelle ymmärrettävinä ja riittävän ajoissa (PeVL 9/2010 vp, s. 2). Valiokunta on toisessa sääntely-yhteydessä todennut tiedoksiannon toteuttamisen asianosaisen oikeusturvan takaavalla tavalla olevan mahdollista erilaisilla toteutustavoilla (PeVL 59/2025 vp, kappale 8).

(7) Perustuslakivaliokunnan käsityksen mukaan saatavillaolohaastetta koskeva sääntely täyttää perustuslain 21 §:stä johtuvat edellytykset. Tiedoksiannon asianmukaisuuden kannalta on olennainen merkitys myös epäillyn oikeudella saada tiedoksi annettavat asiakirjat ilmoittamaansa osoitteeseen.

Todisteprekluusio

(8) Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 10 a §, jonka 1 momentin mukaan tuomioistuin voi tarvittaessa kehottaa asianosaista täyttämään määräajassa 9 §:ssä tarkoitetut velvollisuutensa uhalla, ettei hän määräajan jälkeen saa ilmoittaa uutta todistetta, ellei hän saata todennäköiseksi, että hänen menettelynsä johtuu pätevästä syystä. Tuomioistuin voi ehdotetun 10 a §:n 2 momentin mukaan asettaa määräajan todisteiden esittämiselle, jos asiassa on toimitettu valmisteluistunto tai jos siihen on erityinen syy. Tuomioistuimen on kuultava asianosaisia ennen määräajan asettamista. Määräaikaa ei voida asettaa ennen kuin asianosaisilla on ollut riittävästi aikaa ja edellytykset valmistautua oikeudenkäyntiin.

(9) Hallituksen esityksen mukaan ehdotettu sääntely ei muodostu ongelmalliseksi perustuslain 21 §:n eikä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kannalta. Perustuslakivaliokunnalla ei ole huomauttamista sanottuun arvioon. Sääntelyn ennakoitavan soveltamisen kannalta määräajan asettamisen edellytykseksi säännöksessä ehdotettu "erityinen syy" jää kuitenkin varsin väljäksi. Lakivaliokunnan tulisi vielä harkita sääntelyn täsmentämistä tältä osin.

(10) Hallituksen esityksen perustelujen (s. 77) mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella prekluusiosääntelyssä tai ainakin sen soveltamisessa olisi aiheellista painottaa puolustuksen nimeämän todistelun merkittävyyttä. Vähäinen määräajan ylittäminen esimerkiksi oikeudenkäyntiasiamiehen laiminlyönnin vuoksi ei saisi johtaa siihen, että syytetyn nimeämä keskeinen todiste hylättäisiin yksinomaan muodollisella perusteella. Perustuslakivaliokunta korostaa hallituksen esityksen tavoin tilanneherkkyyttä prekluusiosääntelyn soveltamisessa.

Valiokunnan lausunto PeVL 60/2026 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Perustuslakivaliokunta esittää,

että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä.

Helsingissä 25.9.2026

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Heikki Vestman kok
varapuheenjohtaja Onni Rostila ps
jäsen Hannu Hoskonen kesk
jäsen Arja Juvonen ps
jäsen Teemu Keskisarja ps
jäsen Johannes Koskinen sd
jäsen Jarmo Lindberg kok
jäsen Mira Nieminen ps
jäsen Ville Skinnari sd
jäsen Johannes Yrttiaho vas
varajäsen Pertti Hemmilä kok
varajäsen Jani Mäkelä ps
varajäsen Mikko Polvinen kesk

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Liisa Vanhala